

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ХЛІБОПЕКАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Хлібопекарська промисловість України відіграє важливу соціальну і стратегічну роль у житті суспільства, задовольняючи потреби населення в основному продукті харчування. Однак протягом останніх десяти років спостерігається значний спад обсягів виробництва хліба та хлібобулочних виробів.

Стабілізація у хлібопекарській галузі започаткувалася з 2000 року і зберігалася до кінця 2003 року, незважаючи на незначні коливання, пов'язані з кон'юктурою ринків зерна та борошна. У 2003 році вже простежувалося зростання обсягу виробництва хліба та хлібобулочної продукції. Однак у 2004 році знову спостерігався спад у виробництві цієї продукції.

Дослідження стану та тенденцій формування і розвитку хлібопекарської промисловості України і економічної ефективності діяльності хлібопекарських підприємств у вітчизняній літературі останнім часом одержали певну розробку і висвітлювались у працях таких українських науковців, як В. Белік, Л. Дейнеко, А. Заїнчковський, Л. Караушенко, Д. Костюков, Т. Мокрова, В. Семенюк, С. Федюніна,

А. Цимбалюк, А. Чернова, О. Шмаглій, В. Щербетенко та інші.

Водночас слід відзначити, що багато теоретичних питань є ще нерозв'язаними і залишаються дискусійними, а в ряді випадків і не поставлені. Зокрема, це стосується дослідження впливу факторів на економічну діяльність хлібопекарських підприємств.

Мета статті – дослідити фактори, які негативно впливають на розвиток хлібопекарської промисловості Тернопільського регіону, і виявити основні проблеми економічної ефективності хлібопекарських підприємств.

Трансформація економіки України в сучасних ринкових умовах викликає необхідність формування принципово нових підходів у діяльності хлібопекарських підприємств, оскільки традиційні системи не забезпечують їх ефективного розвитку. Зокрема, впроваджувати ефективну інноваційно-інвестиційну політику, направлену на розвиток хлібопекарської промисловості, розвивати конкурентне середовище в тій чи іншій галузі економіки, забезпечувати однаковий для всіх суб'єктів господарювання доступ до інформації тощо.

На основі науково обґрунтованих рекомендацій одній людині необхідно споживати 120-123 кг хлібопродуктів на рік. Однак аналізуючи економічні і статистичні джерела ми не знайшли даних про кількість споживання хліба і хлібобулочних виробів на одну особу, оскільки автори багатьох статей не дотримуються однієї думки щодо поняття "хлібопродукти" і "хлібопекарська продукція". Проте В. Белік вважає, що до хлібопродуктів належать: хліб і хлібобулочні вироби, макаронні вироби, борошно, бобові. На нашу думку, це є найбільш вдале визначення поняття "хлібопродуктів" [1, с. 12].

За нормативними рекомендаціями, одна людина в середньому за день споживає 0,3 кг хліба і хлібобулочних виробів, що за рік становить приблизно 108 кг цієї продукції. За статистичними даними, на одну особу виробляється 48,6 кг хлібопекарської продукції. Отже, одна людина споживає у 2,2 рази більше хліба, ніж виробляється (рис. 1). На основі вище сказаного напрошується висновок про те, що на ринку хліба і хлібобулочних виробів існує дефіцит цієї продукції або немає достовірних даних про реальні обсяги випуску хлібопекарської продукції в Україні [7].

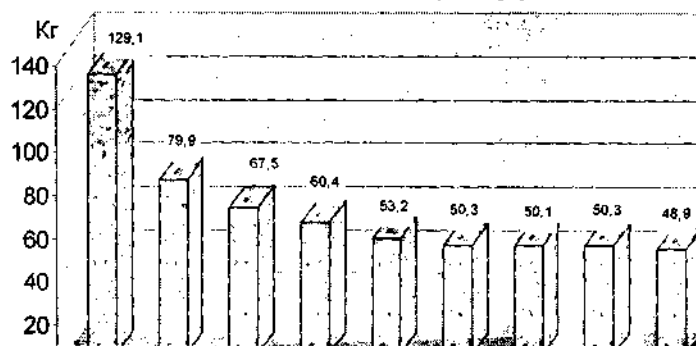

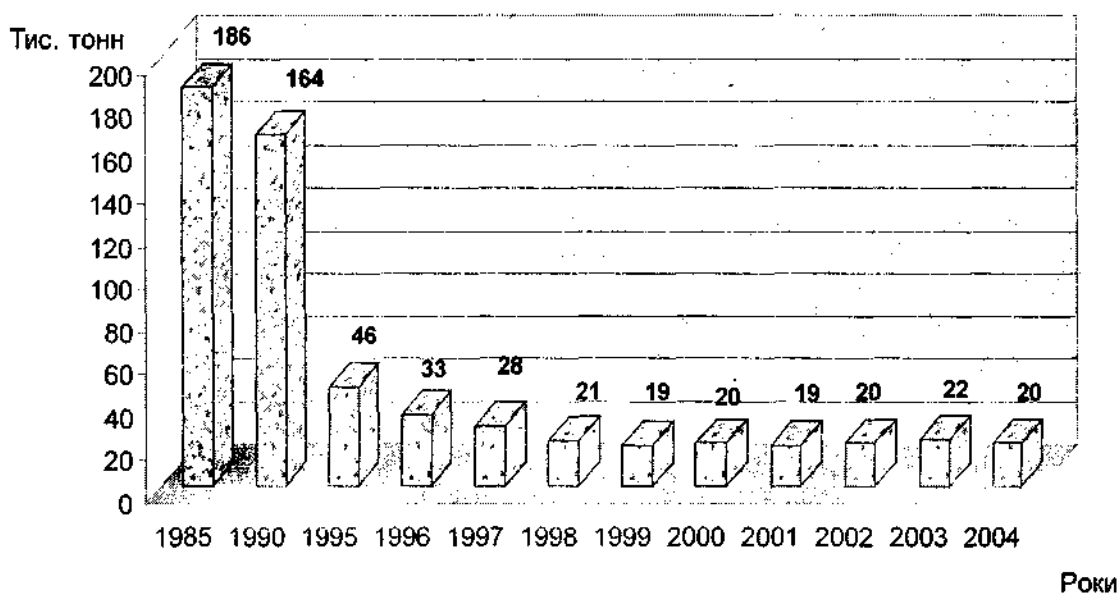
Рис. 1. Виробництво хліба і хлібобулочних виробів в Україні на одну особу

Відсутність достовірних даних про обсяги виробництва хліба і хлібобулочної продукції створюють певні труднощі при плануванні потреб хлібопекарської галузі у сировині. Основна сировина для цієї промисловості – борошно. Потужності з виробництва борошна в нашій державі загалом становлять приблизно 10 млн. тонн у рік, в теперішніх умовах млини завантажені на 30%. За офіційними даними, великі борошномельні підприємства виробляють близько 75% борошна від загального виробництва. Основний замовник борошна на внутрішньому ринку – вітчизняна хлібопекарська галузь, яка використовує понад 70% борошна, що виробляється [4].

Поточні та стратегічні проблеми хлібопекарської галузі Тернопільського регіону, як і України загалом, щодо формування позитивної динаміки виробництва глибоко пов'язані із зовнішнім середовищем, зокрема з кон'юктурою ринків зерна, борошна, електроенергії, транспортних послуг. Стан кон'юкттури ринку хліба Тернопільського регіону на сучасному етапі формується під впливом багатьох факторів, серед яких: економічні, політичні, соціальні, науково-технічні та ін.

У Тернопільському регіоні, як і в усіх регіонах України, протягом останніх десяти років спостерігається значний спад виробництва хліба і хлібобулочної продукції (рис. 2, 3). Протягом 1990–1995 рр. простежувалася тенденція до зменшення обсягів виробництва. Так, у 1995 році випуск хлібобулочної продукції знизився на 72% порівняно з 1990 роком. З 1995 року по 1997 рік обсяг виробництва зменшився майже у два рази. Стабілізація виробництва хліба і хлібобулочних виробів почалася з 2000 р. по 2002 р. [8].

Однак у 2004 р. знов спостерігався невеликий спад виробництва хлібопекарської продукції, оскільки помітно зросла ціна на сировину, тобто на борошно, а ціна на цю продукцію майже не підвищилась.

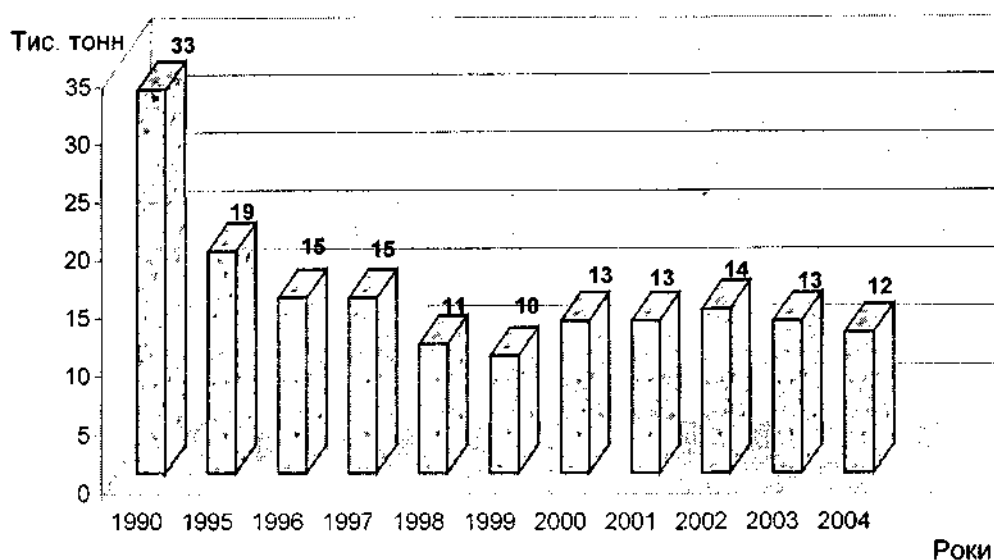
Рис. 2. Виробництво хліба і хлібобулочних виробів у Тернопільському регіоні

Така ситуація не була вигідною для виробників, проте населення Тернопільського регіону не було обмежене у цій продукції, тобто дефіциту на ринку хліба і хлібобулочних виробів не було. У такій ситуації напрошується висновок про те, що статистичні дані по цій галузі є не зовсім достовірними, оскільки керівники підприємств не подають фактичні дані про обсяги виробленої продукції.

На основі проведеного аналізу розвитку хлібопекарської промисловості Тернопільського регіону можна зробити висновок про те, що до спаду виробництва хлібобулочної продукції призвела низка факторів як зовнішніх, так і внутрішніх.

До зовнішніх факторів належать:

- зменшення чисельності явного населення регіону;
- підвищення ціни на сировину;
- економне використання хліба і хлібобулочної продукції;
- подорожчання паливно-мастильних матеріалів;
- збільшення обсягів випікання хліба та хлібобулочних виробів невеликими приватними пекарнями і в домашніх умовах;
- державне регулювання цін на хлібопекарську продукцію;
- не врожайність зернових культур.

Рис. 3. Виробництво хліба і хлібобулочних виробів у м. Тернополі

До внутрішніх факторів, які впливають на зменшення обсягів виробництва слід віднести:

- незадовільний технічний стан хлібопекарських підприємств;
- низький рівень продуктивності праці на підприємствах;
- застарілі технологічні процеси;
- некваліфіковані працівники;
- невідпрацьована мережа збуту власної продукції.

За останні 15 років, тобто протягом 1990–2004 рр., чисельність населення Тернопільського регіону зменшилась на 44,9 тис. осіб, або на 3,8%. Відповідно зі зменшенням чисельності населення зменшився й обсяг споживання хліба і хлібобулочних виробів.

Ми схилиємося до думки, що на зменшення обсягу виробництва вплинуло і підвищення ціни на хліб та хлібобулочні вироби. Так, протягом 1996–2004 рр. в Тернопільському регіоні ціна на хліб житньо-пшеничний зросла більше ніж у 2 рази, а на хліб пшеничний (вищого сорту) – у 2,3 рази (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка середньої ціни на хліб протягом 1996–2004 рр.
у Тернопільському регіоні**

Роки	Роздрібна ціна за 1 кг, грн.								
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Продукція									
Хліб житньо-пшеничний	0,77	0,83	0,88	0,91	1,67	1,59	1,39	1,75	1,76
Хліб пшеничний (вищого сорту)	0,97	0,98	1,03	1,44	2,22	1,98	1,64	2,31	2,21
Хліб пшеничний (першого сорту)	0,84	0,88	0,92	1,16	1,77	–	–	–	–

Ціни на хліб формуються з витрат на його виробництво. Це, перш за все, вартість сировини, палива й електроенергії, послуг автотранспорту, обов'язкові платежі в різні державні фонди, заробітна плата робітникам та ін. Таким чином, питома вага сировини і матеріалів у собівартості продукції становить 45–60%, паливо й електроенергія – 4%, загальновиробничі витрати – 8–12%, витрати на

реалізацію продукції – понад 12%, адміністративні витрати – 8–13%, заробітна плата – 5%, прибуток – 2–5%.

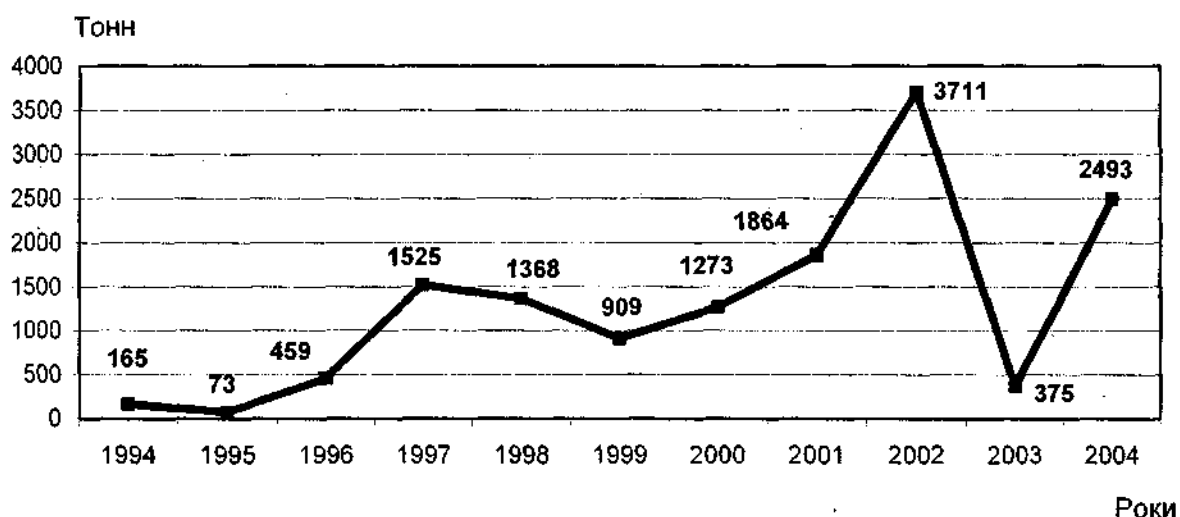
Однак, крім цього, для утримання виробництва в належному стані і забезпечення соціального захисту робітників до собівартості продукції додають податок на додану вартість (20%) і 8–10% торговельної націнки.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку Тернопільського регіону ключове завдання виробників – забезпечення населення продукцією в асортименті, кількості та якості, які би відповідали його смакам і традиціям.

Основна частина хлібопекарської продукції Тернопільського регіону виробляється промисловими підприємствами (83%), частка малих хлібопекарських підприємств (у тому числі і підсобних господарств) становить 17% від загального обсягу виробництва хліба та хлібобулочних виробів. Слід зазначити, що з кожним роком збільшується обсяг виробництва хлібобулочної продукції малими підприємствами (рис. 4).

З 1997 р. у Тернопільському регіоні простежується тенденція до збільшення кількості малих хлібопекарських підприємств, які випускають доволі великий асортимент хлібопекарської продукції (рис. 5).

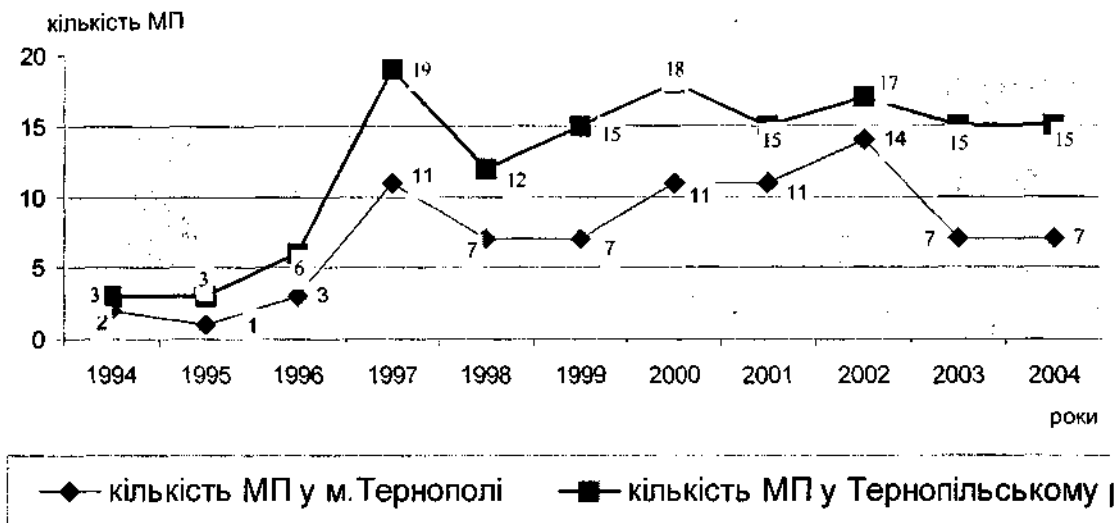
У 2004 р. в Тернопільському регіоні функціонувало 22 хлібопекарських підприємства різного підпорядкування, у тому числі: ВАТ “Чортківський хлібозавод”, ТзОВ “Тернопільхлібпром”, ВАТ “Бережанський хлібозавод”, ВАТ “Микулинський хлібозавод”, ТзОВ “Надзбруччя хліб”, а також 15 малих хлібопекарських підприємств.

Рис. 4. Виробництво хлібопекарської продукції малими підприємствами Тернопільського регіону

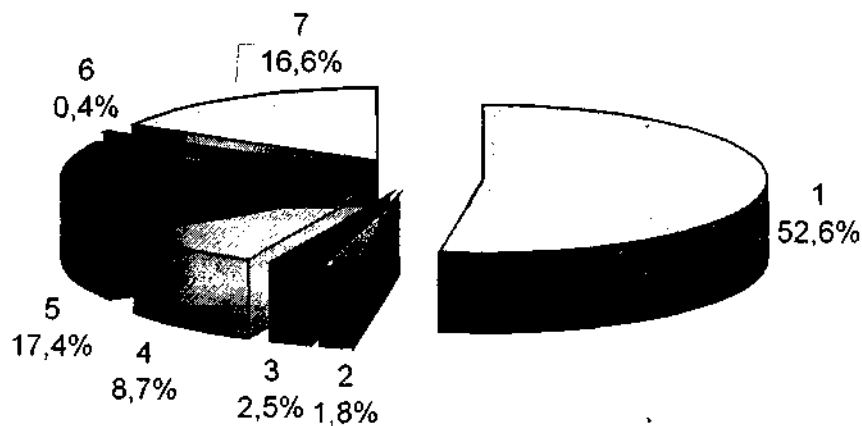
Малі хлібопекарські підприємства є потенційними конкурентами на ринку хліба і хлібобулочних виробів у Тернопільському регіоні. Асортимент їхньої продукції доволі різноманітний, однак її якість не завжди відповідає стандартним вимогам. Тому споживачі віддають перевагу продукції, яка є більш якісною на ринку хліба і хлібобулочних виробів Тернопільського регіону.

Аналіз виробництва хліба та хлібобулочних виробів у Тернопільському регіоні свідчить про те, що найбільше продукції виробляється у Підволочиському (3409 тонн), Бучацькому (1786 тонн), Теремовлянському (633 тонн), Чортківському (469 тонн) районах і у м. Тернополі (11678 тонн). Оскільки переважну частину населення Тернопільського регіону становлять споживачі із середніми та низькими доходами, для яких хліб – основний продукт харчування, тому вважаємо, що необхідним є збільшення обсягів промислового виробництва хліба та його здешевлення.

Рис. 5. Кількість малих хлібопекарських підприємств у м. Тернополі і у Тернопільському регіоні

У Тернопільському регіоні за 2004 р. було вироблено 19505 тонн хліба і хлібобулочної продукції. Більшу частину цього обсягу, тобто 16190 тонн, виготовили хлібозаводи регіону, зокрема: ТЗОВ “Тернопільхлібпром”, ВАТ “Чортківський хлібозавод”, ВАТ “Микулинський хлібозавод”, ТЗОВ “Бучачхлібпром”, ТЗОВ “Надзбруччя хліб”; ВАТ “Бережанський хлібозавод” (рис.6).

Умовні позначення:

1. ТЗОВ “Тернопільхлібпром”;
2. ВАТ “Чортківський хлібозавод”;
3. ВАТ “Микулинський хлібозавод”;
4. ТЗОВ “Бучачхлібпром”;
5. Підволочиський хлібозавод ТЗОВ “Надзбруччя хліб”;
6. ВАТ “Бережанський хлібозавод”;
7. малі підприємства (підсобні господарства).

Рис. 6. Структура підприємств за обсягом у випуску продукції в Тернопільському регіоні

Підприємства хлібопекарської промисловості Тернопільського регіону стикаються з цілою низкою проблем, серед яких:

- відсутність контролю на ринку зерна і борошна (значне зростання цін на борошно, паливо й електроенергію при адміністративному стримуванні цін на хліб, внаслідок чого відбувається зниження рентабельності хлібозаводів і малих хлібопекарських підприємств);
- невідповідність якості борошна вимогам хлібопекарського виробництва, внаслідок чого знижується якість хліба і хлібобулочних виробів;

- використання потужності хлібо заводів лише на 30–40% через значне і тривале скорочення обсягів виробництва хліба та хлібобулочної продукції;
- значне фізичне і моральне зношення хлібопекарського обладнання – в середньому на 70–80%;
- мінімальне оновлення технологічного обладнання хлібо заводів;
- підвищення кваліфікації працівників хлібопекарських підприємств;
- відсутність фінансування та єдиної скоординованої політики в питаннях виробництва вітчизняного хлібопекарського обладнання;
- мала частка залучених інвестицій у хлібопекарську промисловість.

Отже, на підставі вище зазначеного, можна стверджувати, що для виходу хлібопекарської промисловості зі скрутного становища необхідно підвищити конкурентоспроможність продукції хлібо заводів, тобто поліпшити її якість, розширити асортимент та зменшити витрати у виробництві за рахунок впровадження нових технологій і переоснащення технологічної бази підприємств. Лише за таких умов хлібопекарські підприємства Тернопільського регіону будуть ефективно функціонувати і забезпечувати споживачів якісним продуктом харчування.

Література

1. Белік В. Стан і проблеми хлібопекарської промисловості України // Техніка АПК. – 2004. - № 4-5. – С. 11-13.
2. Борщевський П., Чернюк Л., Шмаглій О. Підвищення ефективності розвитку і розміщення харчової промисловості. – К.: Наукова думка, 1994. – 160с.
3. Васильченко О., Мокрова Т. Про хліб та проблеми його виробництва // Хранение и переработка зерна. – 2001.- №6.
4. Дейнеко Л. Тенденції розвитку харчової промисловості // Харчова і переробна промисловість. – 1996р. – №2 – С. 3-5.
5. Заїнчковський А. О., Петухова О. М., Нетяжук М. В. Маркетинг як інструмент управління прибутком хлібопекарських підприємств м. Києва // Економіка АПК. –1999. - № 7. – С. 47–51.
6. Карнаушенко Л.І. Шляхи розвитку хлібопекарської промисловості України // Зернові продукти і комбікорми. –2001. - № 1.- С. 17-19.
7. Статистичний щорічник України за 2004 рік: Довідкове видання. / Міністерство статистики України. – К.: Консультант, 2005. – 591 с.
8. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2004 рік. – Т.: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2005. – 778 с.